

Den tidigare så populära julklappsutdelningen på julaftonskvällen, ofta organiserad av affären i byn, har sedan många år helt upphört. Affärer har lagts ned och byarna har avfolkats. Nya "julinnevännare", från när och fjärran, har tillkommit. Det finns dock en by som vägrar att upphöra med traditionen. Det är Lidensboda by. Här vidmakthålls traditionen sedan kanske hundra år. Om det förr var sparkar och kärlar som var transportmedlen, ibland häst och skrinnda, så har den moderna tiden gjort sig påmind med snökoter. Ja, till och med s.k. fyrhjuling, den snöfria julaftonen 2006. Rune Wennberg i Huddinge/Järkvissle, låter oss nu följa med på julklappsutdelning på 1930/40-talet i Järkvissle. Det kunde egentligen ha varit vilken by som helst i Lidens socken vid den tiden. Med Rune Wennbergs tillåtelse har förkortning och viss bearbetning gjorts av originalartikeln. /Arne Johansson.

JULKLAPPSUTDELNING I LIDEN

och mest i Järkvissle så som jag minns den på 1930/40-talet.

Julskyltning

Förberedelserna inför den stundande julhelgen kulminerade med affärernas julsyltning. Boda Uppköpsförening, Vestins och Backlunds gjorde vad de kunde för att höja förväntningarna inför skyltvtäckningen. I kvällsmörkret väntade ivrigt barn och unga. I bakgrunden, och lite senare, när barnen hade lagt sig kunde man höra de vuxnas återhållsamma kommentarer. Trots

deras grumliga förnekanden, avslöjades att även de hade varit på plats och beskådat grannlåten.

I skolan var man i stort sett klar med förberedelserna för Luciafirandet. Julsångerna övades och julklappar tillverkades under slöjd- och teckningslektionerna. Jultomtar ritades, sattes upp och jämfördes. I godtemplarlogens och ungdomslogens teatergrupp hade Mauritz Lidberg (pappa till Rolf Lidberg) börjat

förbereda den årliga nyårsrevyn. Julklappsköpen hade förberetts med beställningar till postorderföretagen; Åhlén & Holm, Oscar Ahrén, Strålin & Person m.fl.

Jultomtar till hela byn

De julklappar som köptes i byns affärer, kunde sedan de slagits in i julklappspapper och adresserats, lämnas kvar i affären. Där låg de i tryggt förvar fram till julafton, då de hämtades upp av jultomtarna. Någon av affärerna, oftast Boda Uppköpsförening, hade som självpåtagen (?) uppgift att skaffa jultomtar till hela byn. Det var inte någon särskilt arbetsbetungande syssla. Byns ungdomar, "halvväxtingar", anmälde sig frivilligt och gärna till uppdraget. Lockelsen var en förhoppning om extra julgodis och kanske en extra julklapp. Det förekom också att en "mera vuxen" ville vara tomte, i förhoppningen om att i någon gård få en extra julsup eller två.

Tomtarnas identitet

På julafton, efter stängningsdags, samlades de som tilldelats den ärofulla uppgiften att vara jultomte i affärens lagerlokal. De hade då med sig den tomtmaskering, som de sedan en tid hade planerat att använda. Maskeringen syftade inte till att visa upp den glada och vänliga tomte, som de små barnen hade väntat på. Tvärtom! Maskeringens huvuduppgift var att så effektivt som möjligt dölja tomtens rätta identitet. Sedan en lång tid hade de blivande

tomtarnas identitet varit föremål för vidlyftiga gissningar. I förtroligt samförstånd mellan de blivande tomtarna och affären var det en djupt förborgad hemlighet. Tomtarna i sin tur, hade under en tid varit märkvärdigt tysta. Maskerna var ofta högst fantasifulle, för att inte säga egendomliga. Skräpukar, i alla förekommande gråtoner, men med den obligatoriska röda luvan. Bjällror, hästklackor och koskällor var nödvändiga tillbehör. Till rollen hörde också att förstå sin röst till oigenkännlighet, genom att skorra, pipa eller på annat sätt "låta konstigt". Att vara helt tyst var ett alternativ, som emellertid ansågs lite fegt. Öppna och halvdolda övningar förekom.

Alla gårdar skulle besökas

Tomtarna delades in i två lag, oftast två och två, men även tregrupper förekom. Ett lag skulle gå "yst i byn" och ett "väst i byn". Det var inte rimligt att ett enda lag under julaftonskvällen skulle hinna med hela byn, inklusive Ängom och Bodaskog. Alla gårdar skulle besökas, även om de inte lämnat ett "adresspaket" i affären. Man skulle åtminstone få se tomtarna. Klapparna sorterades, stoppades i kartonger eller säckar och lastades på källkar eller sparkar. Vid halvsextiden på eftermiddagen bar det iväg. Man fick inte komma för tidigt, då hade man i gårdarna inte hunnit klara av ladugårdssysslorna. Inte heller fick man komma så sent att de minsta barnen hade somnat. Duktiga tomtar planerade sin turordning så, att familjer med småbarn var de som fick de tidigaste besöken.

Tiden var problemet hur man än bar sig åt. Naturligtvis skulle man springa mellan gårdarna, fattas bara annat. Alla ville ha sitt tomtebesök på sin idealtid vilket gjorde all tidsplanering omöjlig. Improvisationsförmåga och snabba ben var önskvärda egenskaper hos den som ville vara tomte även nästa år. Familjernas tidstolerans var "julstor". Ibland måste den emellertid tänjas till det yttersta, i synnerhet för dem som bodde i

utdelningsområdets ytterkanter. Alla var glada när tomtarna äntligen kom. Och kom, det gjorde de med buller och bång! Det gällde att höras redan på långt håll. Tomtarna visste ju att familjerna stod andaktsfullt ute på gården och lyssnade efter de ”godjulrop”, bjällror och skällor som i mörkret kunde höras mellan alla förmaningar och hyssjaden.

– Nu kommer dom snart. In med er!

Bultande på dörren

Sittande i finsoffan lyssnade man förväntansfullt till tomtarnas bultande på dörren, slående i knutar och stampande på trappan. Skramlande bjällror och klockor, tjoande tillgjorda röster förkunnade julefröjdens ankomst. Hunden skällde och katten sprang och gömde sig under soffan. De små barnen kröp med skräckblandad förtjusning upp i närmaste knä. Mor ställde sig vid spisen. Far ställde sig myndigt mitt på golvet för att hälsa tomtarna välkomna och inleda den vanliga dialogen: – Kommer ni ända från Nordpolen? – Huga, det är långt borta det. – Var har ni renarna? – Är de inte törstiga.....

Tomtarna hade kanske ett par adresspaket med sig från affären. Resten av familjens julklappar hade de hittat nedpackade i en säck eller korg på något undangömt ställe bakom knuten. Paketen delades ut. Tomten var gammal och behövde hjälp att läsa. (Sanningen är den att han inte kunde se att läsa genom sin konstiga totemask). Den modigaste vågade komma fram för att hämta sitt paket. Vågade kanske till och med ta tomtens i hand, bocka eller niga och tacka. Omedelbart började alltid någon att ivrigt riva papperet av sitt paket, och förmanades strängt: – Du måste lära dig att vänta. – Lyssna på tomtens. – Sätt dig och sitt still!

Alla pratade i munnen på varandra. Ingen lyssnade. Far hämtade fiolen i kammaren och började spela ”Nu är det jul igen”. Ur skafferiet

plockade mor fram frukt, knäck, karameller och kakor. Allt lades i en påse som hon gav till tomtarna innan de, under stort skrammel och med glada tillrop, försvann ut i vinternatten. Efter en stunds andhämtning skyndade de sedan iväg till nästa gård med förväntansfulla unga och gamla.

Dagen efter

Dagen efter, på juldagen, möttes tomtarna hemma hos någon för att dela på de gåvor de fått i påsarna. Frukt, knäck, karameller och småkakor. Mycket av småkakorna var smulor. Påsarna blev inte särskilt varsamt hanterade när de lades ned i den särskilda gåvosäck som tomtarna hade med sig. Juldagen ägnades, förutom att äta godis, åt den julklappsöppning som de själva gått miste om. Men vad gjorde det mot alla de minnen som en minnesvärd julaftonsvandring hade inbringat.

Rune Wennberg

Tack till Cina och Nisse Eriksson för bilderna på julklappsutdelningen i Lidensboda under 1980-talet.

